

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германських мов
Херсонського державного університету,
докторант кафедри іспанської та
французької філології
Київського національного лінгвістичного
університету

ПЕЙОРАТИВИ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Негативно-оцінне ставлення в побуті яскраво відбивається в образах і порівняннях різних типів переважно негативного й осудливого характеру, спрямованих на виділення певних якостей і вчинків.

Зазначимо, що під дієсловом «*insultar* – образити» Словник Королівської Академії розуміє скривдити когось, провокуючи і дратуючи його словами чи діями [6, с. 1287]. У дослідженні ми зосередимося саме на різних варіантах образ, які через високий ступінь експресивності й емоційності є протилежними мовленнєвому акту ввічливості, майже незамінними в розмовній іспанській мові, порівняймо [7, с. 84–85]:

No me parece que sea el modo más correcto de hacer ciertas cosas.

La has cagado – eres tonto del culo.

Друга фраза є далекою за змістом від першої пом’якшеної репліки саме тим, що її прагнення вказати на дефекти не завуальовано, а, навпаки, перебільшено й образливо, а також прагне вивільнити почуття обурення чи роздратування, спричинені попереднім висловом чи дією співрозмовника. Така негативна й емоційно навантажена лексика набуває інтенсивнішого пейоративного забарвлення, привертає більше уваги в разі нижчого розміщення за етичною шкалою.

Під власне пейоративами ми розуміємо слова з негативною *емотивною* семою [6, с. 1746].

Пейоративна лексика містить негативно-емоційну експресивну оцінку мовця стосовно адресата, що може реалізуватися в умовах певного ситуативного контексту й руйнувати етикетні норми [2, с. 68–69]. Уживання пейоративів задовольняє комунікативний намір мовця – вираження осуду, зневаги, приниження, презирства, несхвалення, іронії тощо до іншого антропоцентру комунікації, що пояснюється пізнанням світу через призму емоцій, саме тому вербалізація негативних відчуттів і почуттів утілюється в пейоративній лексиці [2, с. 70]. Ф. Діас Паділья зазначає, що найбільш поширеними в розмовній мові є вокативи-образи та різні іменники образливого змісту, що критикують поведінку людини [5, с. 55–59], наприклад, брак чесності: *ladrón, estafador, farsante, cobarde, chivato*; указують на певні пороки: *borracho, burgués, zanguango (hombre holgazán, indolente), papandujo (blanducho por demasiado maduro) etc.* Також виокремлюють велику групу пейоративів і обсценізмів, які вказують на непристойну поведінку [5, с. 59–60]: *adúltero, calentón / calentona, hijo de la gran no sé qué / hija de la tal por la cual*. Поширений обсценізм *gilipollas* походить із циганської мови калó *-jili*, у мовленні *gilí* позначає «дурний». Евфемізмом до них є *gilipuertas*, зустрічаються також похідні слова, утворені за допомогою аугментативного суфікса – *gilón/gilona* – та схожих до нього за значенням *jigona/higona (mujer excesivamente tranquila, lenta en ejecutar algo, olvidadiza)*, що походять, імовірно, від *huevoón (femenino)* або *higo* (що в Андалусії та Екстремадурі позначає жіночі органи) [5, с. 61]. Завданням наукової розвідки є класифікація пейоративів іспанської мови.

У дослідженні до кола пейоративів ми включимо образи, порівняння, фразеологічні одиниці з негативною оцінною номінацією та специфічною національно-культурною конотацією. Дуже зневажливим і експресивним у просторіччі вважається навмисне наділення осіб чоловічої статі жіночим родом, що надає презирливих відтінків і є посиленням емоційної насиченості [5, с. 60]: ¡*Tonta tú eres!*, ¡*Eh, loca eres!*, ¡*Mentirosa!*, *Un calzonazos y un gallina*. Граматична форма роду може бути джерелом тонких семантичних значень, заміна чоловічого роду жіночим – способом приниження «маскулінності» й «мачизму», тобто зневажанням так званого *macho ibérico (hombre machista)* [10, с. 86], є застарілим і атавістичним відображенням ставлення до соціального становища жінки, до жіночої статі загалом. Аналізуючи категорію граматичного роду в іспанській мові, семантичні поля, фольклор, М. Анхелес Калеро Фернадес пояснює сталість стереотипів, які досі регламентують мовленнєву поведінку представників обох статей [4]. В іспаномовному світі досі переважає андроцентризм – бачення світу й упорядкування соціальних взаємин із чоловічої точки зору, рівноправність виявляється лише зовнішньо, взаємини членів опозиції «чоловік» – «жінка» є асиметричними [1, с. 58–59]. Так, наприклад, у народній творчості, де *No hay refrán que no diga una verdad; y si un no, es porque dice dos* або *No hay refrán que no sea verdadero* [4, с. 128], чеснотам жінки присвячено небагато уваги (*mujer de la casa; mujer de digo y hago*), натомість висвітлюються притаманні їм якості, що вважаються негативними [1, с. 58–60; 4, с. 185, с. 187; 8, с. 94–114]:

En casa de mujer rica, ella manda y él suplica;

La mujer, el fuego y los mares, son tres males;

Secreto a la mujer confiado, a la calle lo has echado;

En casa donde manda mujer, no vale un alfiler;

El asno y la mujer, a palos se ha de vencer.

Yendo las mujeres a la hilandera, van al mentidero.

Зважаючи на асиметричні стосунки, чоловіче ставлення до жінки виявляється як до *un mal necesario* [8, с. 100], вона неприємно порівнюється з такими тваринами, як *asno, cabra, mula, caballo, perro, gallina, rana* тощо, і, відповідно, розглядаються скоріше її негативні характеристики [1, с. 59; 8, с. 96–108]. Стосовно поводження: *Para mujer, judío ni abad, no debe hombre mostrar rostro ni esfuerzo; A la mujer y al perro, el pan en una mano y el palo en la otra* [8, с. 96, 112]; чоловіки можуть звинувачувати жінку у своїх негараздах [4, с. 187–188]:

Al hombre de más saber, una mujer sola le echará a perder;

Los enemigos del hombre son tres: tabaco, vino y mujer;

Si tu mujer quiere que te tires de un tejado abajo, pídele a Dios que sea bajo;

Cásate, y tendrás mujer que te cosa a la pared etc.

Жінки з позиції суспільства засуджуються з етичного боку: за владність – *marimanda, sarjento, machurróna*; непривабливість – *caracaballo, caraculo, tabla de planchar, escoba, campeona de natación, gallina vieja*; різну непристойну поведінку – *puticlista, putangona, putiflistica, putángana, putorra, putón verbebero, putón desorejado/pendón desorejado* (із часів Інквізиції по вівторках публічно відрізали вухо бандитам і проституткам [3, с. 103]), *más puta que la gallina, Maruja, Marujona, devorahombres, mariclaque, vecindona, meretriz, ramera, hetera, buscona, pelandusca, jinetera* тощо. Як бачимо, існують образливі й навіть поетизовані форми назв, проте всім цим представницям Карлос III у XVIII ст. наказав одягати спідниці темного коричневого кольору з порізаним подолом у формі пік задля їхньої ідентифікації та вирізнення, саме тому з тих часів уживається вислів *ir de picos pardos*, тобто користуватися певними послугами, проте сьогодні значення є дещо іншим і позначає *irse de juerga/estar de parranda con los amigos*. Менш вульгарно жінки найдавнішої професії в мовленні називають *gorrona, fletera, hermana de la sagrada tarifa*, більш зневажливо – *puta de cuarenta duros, pesetera*, а також порівнюють із тваринами, частіше із самицями певних видів (такі порівняння часто намагаються вживати як евфемізми): *araña, alondra, burraca, bestezuela, cigarra, gaviota, guarra, hurona, lagarta, pécora, raposa, hurraca, candonga etc.* Саме тому натяк на жіночі риси типу *eres caprichoso como mujer embarazada* [8, с. 96, 98] викликає в чоловіків обурення, оскільки вони також можуть засуджуватися за фізичну та моральну слабкість (підкаблучники) – *poco hombre, mediodombre, un gallina, maridazo, bragazas, caracol, gusano* тощо [3, с. 108–116]. Навіть уживання прикметника типу *lindo*, за свідченням Словника Королівської Академії, у розмовному мовленні може позначати збабілого чоловіка, що занадто опікується своїм зовнішнім виглядом і туалетом [6, с. 1382]. Самі чоловіки намагаються відстоювати свою чоловічість – *El hombre y el oso, cuanto más feo más hermoso*, їхня привабливість може принизити чоловічу гідність, змусити засумніватися в їхній «маскулінності» й вабити інших, схильних до гомосексуалізму, що спричиняє роздратування в гетеросексуальної половини іспаномовного світу, через це до симпатичніших хлопців можуть ставитися негативно – *guaperas, muñeco* у значенні “*poco macho*” [4, с. 98–99]. У сучасному мовленні поширені різні лексеми на позначення гомосексуалістів, при чому цікавим є той факт, що чоловіків позначають слова саме жіночого роду [10, с. 43]: *divina, fallera, loba, loca, madraza, mariquita, marquesa, marusa, ninfa, novicia, princesa, rosita* тощо, а жінок-лесбіянок – чоловічого: *machorra, machito, marimacho etc.* І хоча в іспанському суспільстві змінилося ставлення до жінок, їхні дискримінаційні характеристики, сформовані впродовж століть, глибоко закріплені в культурній мовній традиції.

Окрім того, поширеними є порівняння низхідного зневажливого значення з певними реаліями світу тварин, рослин, побуту, історичними, літературними, вигаданими персонажами тощо. За спостереженнями В. Байнхауера, порівняння є найбільш поширеним та експресивним засобом лінгвістичного вираження характеристики, актуалізуючи яку, ява мовця експонує певну якість співрозмовника чи іншої особи або предмета, про який ідеться. Багато порівнянь можуть бути спонтанними й не прогнозованими, деякі – фразеологічними. Так, найбільший осуд викликають якості [3, с. 38–109; 7, с. 87–89; 10, с. 277–278]: розумові здібності, фізичні/вікові вади, поведінка тощо.

Низькі інтелектуальні здібності/брак вихованості виявляються в таких загальних звинуваченнях: *agilipollado, tonto, bobo, baboso, clon (de inglés clown), torpe, idiota, imbécil, necio, estúpido, mentecato, tarugo, papanatas, majadero, chalao, panoli, lelo, memo*; порівняння з тваринами – *bestia, animal, burro, asno, besugo, merluzo, buey* або *tener menos sesos que un mosquito*; з рослинами – *calabacín, melón, capullo, alborrobo, alcornoque, ser más tonto que un hilo de uvas/una mata de habas*; із предметами – *ser un cazo, ... un cencerro, ... un sopapas, ... un cerrojo, ... un cipote, ... un panoli, ... un soplamosos*; із частинами тіла – *no tener dos dedos de frente, ser tonto de narices/de cojones/del culo, ser duro de mollera, tener la cabeza hueca, tener diarrea mental*. На окрему увагу заслуговує вживання порівнянь такого типу [9, с. 133]: *ser más tonto que Abundio (que echó una carrer solo y llegó el segundo/que vendió el coche para comprar gasolina)*, причому Абундіо – реальна людина міста Кордоба XVI–XVII ст., котра намагалася невеликою кількістю води полити всю садибу; *ser más tonto que comerse la sopa (los fideos) con tenedor/que un cocido de garbanzos/que cae la mierda y no se aparta/que el que se pisó meando/que mear para arriba (contra viento)/que la tía Joaquina que no sabe si se mea o se orina/una esquina/que vender frigoríficos en el polo norte*.

Певні фізичні вади: худорлявість – *chupado (que la pipa de un indio), alambre, percha, saco de huesos, tabla rasa, parecer un silbido, estar como un fideo, se pone de perfil y parece que se ha ido*; зайва вага – *cerdo, vacaburro, ballena, tripón, foca, barril, michelín, cubo con patas, cacho de carne con ojos*; зайвий зріст – *pino, jirafa, larguirucho, grandullón*; маленький зріст – *enano, tapón, microbio, chiquitajo*; дефекти ходи – *patachula, engañabaldosas, mala pata, punto y coma*; завеликі очі – *ojos de sapo (de rana, de besugo), ojos de huevo*; вади зору (короткозорість) – *cegado, topo, no ver tres en un burro, no ver un negro en un montón de cal (tres curas en un montón de nieve), ver menos que un gato de yeso/que un pez frito*; косоокість – *vizconde, bizcocho, tener un ojo a la virulé, ser de Vizcaya*; розлади

слуху – *oir por la bragueta, teniente*; завеликі вуха – *soplillo, ventilador, Dumbo, aspás de molino, abanicos, fuelles*; дефекти мовлення – *tartaja, hablar a trompicones, decirlo con fotocopias*.

Загальна непривабливість – *barria, aborto, pestuzo, cardo (borriqueado), feto, escuerzo, iguana*, такі порівняння [9, с. 128]: *ser más fero que Carracuca/que el culo (el sobaco) de un mono, ... que escupir a Cristo, ... que pegarle a Diós (a un padre), ... que comerse los mocos, ... que un parto difícil, ... que un sombrero de jipijapa, ... que comerse las uñas, ... que uno de los hermanos Calatrava* (Расо Calatrava, відомий як “el feo”). Загальновідоме порівняння *ser más feo que Picio* походить із XVIII–XIX ст., коли, за легендою, чоботаря Піціо з Гранади засудили до страти за вбивство, від шоку він утратив волосся, брови, повіки, обличчя його вкрилося виразками, деформувалося й застигло у страшній гримасі, і, хоча він був виправданий, зовнішність його не змінилася [3, с. 149].

Поведінка чи певні риси характеру: нахабність – *caradura, jeta, fresco, gamberro, punto, tener más cara que culo (espalda), tener más jeta que un buey, un elefante con flemones (con paperas), que un saco de monedas, que un camión de marranos, ... de parras chicas, tener la cara que él que mató a Manolete* (Maneul Rodríguez Sánchez – знаний тореадор післявоєнних часів, помер від удару рогом на площі Лінарес у 1947 р. [9, с. 126]); розгубленість – *ser más despistado que un burro, ... un pato, ... pulpo, ... una vaca en el garage, ... que Adán en el día de madre*; брак відвертості – *fullero, trolero, liante, minómano, cantamañanas, matasiete, cuentero, mentir más que un sacamuelas, ... que la Gazeta* (перша венеціанська газета XVI ст. вартістю в одну монету (*gazetta*), що писалася від руки, у ній шлося про якісь нісенітниці й вигадки, *tener más cuento que la Calleja* (*Calleja* – назва видавництва дитячих казок [9, с. 127]); пихатість – *ser más cursi que un cerdo con monóculo, ... que un seiscientos con cortinas, ... que un ataúd con pegatinas*; жадібність – *rata, agarrado, ogro, cuentagarbanzos, el más rico del cementerio*; набридливість – *ser pasado como mosca (cojonera)/chinche, ... que un grano en el culo, ... que un cataplasmo, ... que un plomo, ... que una ladilla, ... que un colar de melones, ... que una vaca en brazos (en las pestañas), ... que el Quijote* тощо.

Зневажливо іспанці ставляться до певних різновидів професій, переважно таких, що пересікаються з інтересами людей, можуть спричинити фізичну чи моральну шкоду, справляють негативне враження результатами своєї діяльності [3, с. 87]. Матеріал дослідження свідчить про негативну оцінку номінацію переважно поліціантів і часто представників сфери обслуговування й інтелектуальних професій. Називають їх образливо так: муніципальна поліція [3, с. 87–96; 7, с. 89; 10, с. 272–273] – *aceituno, caimán, lagarto, piojo verde, sapo verde* (за кольором форми), *cigüeño, pico, tricornio* (за формою шляпи, яку колись носили); дорожня поліція – *caballos de acero, mororraca, motoricón* (схоже за звучанням на *maricón*); поліція, що займається вилученням наркотиків, – *narco*; політик – *chaquetero/besaniños*; медичний персонал – *matasanos/carnicero (médico), pinchaculos (enfermera), sacamuelas (dentista)*; водій – *dominguero* (від *domingo* – неділя, тобто недосвідчений водій, що ризикує сідати за кермо на свята, коли дороги переважно порожні)/*fangio/fitipaldi* (*Fangio, Fitipaldi* – чемпіони світу в автоперегонах – негативно-іронічне ставлення, як в українській мові – Шумахер); інші професії – *fregata (camarero), chupatintas/cagatintas (funcionario), picapleitos (abogado), sabanero (trabajador de un banco/prostituta)* тощо.

Зауважимо, що серед молоді зневажливі слова та фрази не завжди несуть деспективне й образливе значення, вони виступають як експресивні ресурси регулювання та нівелювання фамільярних або близьких стосунків, наприклад: ¡*Vaya pedazo de cabrón, cuánto tiempo sin verte!* З утратою агресивності образ виконує дві основні функції [7, с. 87]: установлення близькості й вияв неформальності стосунків. Так само обмін образами в розмовно-побутовому мовленні не обов’язково імплікує негативну інтерпретацію, а виконує апелятивну та контактовоюстановлювальну функції часто навіть у стереотипних фразах привітання і прощання [7, с. 86]: ¡*Hola, cabronazo!* ¡*Dónde ta habrás metido, mariquita?*;

– ¡*Adiós, cojonudo y vete a la mierda!*

– *Estando a tu lado ya estoy en ella*. До такого типу вокативів належать слова типу *conejo, varilla, negro, gordo, sordo* тощо [7, с. 86].

Джерело й ресурси образ в іспанській мові є невичерпними, ми розглянули деякі з них, спрямовані на певні вади, що можуть засуджуватися сучасним суспільством і, відповідно, яскраво відбиватися в розмовно-побутовому мовленні. Незважаючи на наявність у розмовному мовленні та жаргоні великої кількості лайливої лексики – обценізмів і дисфемізмів, не можна заперечувати їх вплив на збагачення загальнорозмовної та певного увиразнення літературної мови. Перспективним видається дослідження афективних моделей заперечення в розмовно-побутовому мовленні.

Література:

1. Вишня Н.Г. Гендерний підхід до вивчення базових концептів культури / Н.Г. Вишня // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету: мова, освіта, культура: наукові парадигми і сучасний світ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія». – К.: Вид. центр КДЛУ, 2003. – № 7. – С. 58–60.
2. Кульчицька О.В. Пейоративи як засіб вербалізації вираження негативного емоційного стану / О.В. Кульчицька // Science and Education a New Dimension. Philology II (1). – Budapest, 2014. – Issue 17. – P. 68–70.
3. Мед Н.Г. Оценочная картина мира в испанской лексике и фразеологии (на материале испанской разговорной речи): дисс. ... докт. филол. наук: спец. 10.02.05 «Романские языки» / Н.Г. Мед. – СПб., 2008. – 332 с.
4. Calero Fernández Ma. A. Sexismo lingüístico: Análisis y propuestas ante la discriminación sexual en el lenguaje / M. A. Calero Fernández. – Madrid: NARCEA, 1999. – 207 p.
5. Días Padilla F. El habla coloquial en el teatro de Antonio Gala / F. Días Padilla. – Oviedo: Universidad de Oviedo, 1985. – 373 p.

6. Diccionario de la Lengua Española / Real Academia Española // Vigésima segunda edición. – Madrid : Espasa, 2001. – Tomo II (h-z). – P. 1181–2349.
7. Gaviño Rodríguez V. Español coloquial: Pragmática de lo cotidiano. – Cádiz : Universidad de Cádiz, 2008. – 224 p.
8. Sbarbi J.M. Diccionario de refranes, agacios, proverbios, modismos, locuciones y frases proverbiales / J.M. Sbarbi. – Madrid : Librería de los sucesores de Hernando, 1922. – Tomo 2. – 543 p.
9. Ulašin B. Comparaciones y refranes en el español coloquial / B. Ulašin // Actas de VIII Encuentro de Profesores de Español de Eslovaquia. – Bratislava : AnaPress Bratislava, 2004. – P. 109–140.
10. Ulašin B. Registro coloquial del español contemporáneo / B. Ulašin [Tesis no editada]. – Bratislava, 2006. – 314 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/krom/dizertacka_bohdan.pdf.

Анотація

Г. ГЛУЩУК-ОЛЕЯ. ПЕЙОРАТИВИ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджуються особливості використання пейоративних слів іспанської мови в конфліктній взаємодії. Окреслено роль пейоративної лексики як особливої комунікативної тактики, що впливає на систему спілкування.

Ключові слова: пейоративи, іспанська мова, міжособистісний конфлікт.

Анотация

А. ГЛУЩУК-ОЛЕЯ. ПЕЙОРАТИВЫ В ИСПАНСКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследуются особенности использования пейоративных слов испанского языка в межличностном конфликте. Обозначена роль пейоративной лексики как особой коммуникативной тактики, которая влияет на систему общения.

Ключевые слова: пейоративы, испанский язык, межличностный конфликт.

Summary

G. GLUSHCHUK-OLEIA. PEJORATIVES IN SPANISH

The article studies the features of using pejorative Spanish words in interpersonal conflict. The role of pejorative language as a special communicative tactics that affects the system of communication was analyzed.

Key words: pejoratives, Spanish, interpersonal conflict.